

A Cselekvés Iskolája

PEDAGÓGIAI DOLGOZATOK

Kiadja „A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára”

Igazgató: KRATOFIL DEZSŐ

Megjelenik tanévenként 3 könyvalakú füzetben,

Előfizetési ára egy tanévre 14.40 pengő.

Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolája.
Szeged, Boldogasszony-sugárút 8. szám.

A cselekvések elemzése.

(Első közlemény)

Folyóiratunk címében viseli a „cselekvés” szavát és gondolatát és immár hosszú éveken keresztül arra törekszük, hogy a nevelésben — annak elméletében és gyakorlatában egyaránt — rávezesse nevelőinket a cselekvés gondolatának fontosságára és annak gyakorlati módszereire. Ezt a célt szolgálják mind a lélektudomány területéről vett értekezései, mind pedig az a sok módszeres fejtegetés is, amelyekkel „A Cselekvés Iskolája” eddigelé a neveléstudományi irodalmat gazdagította és, reméljük, ezután is gazdagítani fogja.

Az így felgyülemelő irodalomban azonban koronként szükségessé mutatkozik az *elvi alapokra való ráeszmélés*, a cselekvés mivoltának pszichológiai elemzése is. E folyóirat régebbi évfolyamaiban többször foglalkoztunk már a cselekvés mivoltának, lélektudományi megvilágításának kérdésével, anélkül azonban, hogy e kérdést kellő részletességgel tárgyaltuk volna. Talán nem esünk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy a cselekvés lélektani fogalmának részletes elemzésével még mindig adósak vagyunk magunknak és a „Cselekvés Iskolája” olvasóinak, — pedig éppen ez az a fogalom, amely köré csoportosul munkatársaink minden elméleti és módszeres irányú gondolata és erőfeszítése. A „cselekvésen” a nevelők nagy része gyakran csupán bizonyos homályos eszmét ért, bizonytalan képzetösszeget, — melynek elemzésével sohasem foglalkozott, vagy pedig annak csak külső, látható oldalára szorítkozott. Ezért a következő tanulmányainkban az olvasók elé igyekszünk tárni a *mai lélek-*

tudomány felfogását a „cselekvés“ mibenlétéről, összetevőiről, lefolyásáról, törvényszerűségeiről, fajairól, stb., — mert úgy véljük, hogy ezzel az öneszméltató elemzéssel szolgálatot tehetünk a nevelőknek, elősegíthetjük azoknak mélyebb, bepillantását a gyermek és növendék lelki sajátosságaiba, viselkedésük és tetteik okaiba, azok dinamikájába és jelentőségébe. Csak a „cselekvő“ gyermek és növendék érdekli a nevelőt, s a gyermek — az ember — mindig „tesz valamit“, mindig cselekszik; azonkívül a nevelés munkája legnagyobb részét éppen abban merül ki, hogy a növendék cselekvéseit iparkodunk szabályozni; és az érzületek, a jellem, stb. nevelése sem történhetik a cselekvések megkerülésével, hanem csak azokon keresztül.

Kiindulva tehát a cselekvés fogalmának rendkívül nagy jelentőségéből, arra törekszünk alább következő fejtegetéseinkben, hogy a cselekvésnek, mint lélektani jelenségnek természetére minél élénkebb világosságot derítsünk s ezzel egyúttal a cselekvés törvényszerűségeiből levonható *gyakorlati-nevelői* következtetések számára közvetlen alapot adjunk. Ezért a cselekvés pszichológiájának vázolásában a következő utat választjuk:

1. Szólni fogunk arról, hogy a cselekvés jelensége mily *középponti helyet* foglal el az ember lelki életében: minden lélektani szál hozzá vezet és belőle indul ki; az emberi személy vizsgálatának és megértésének legfontosabb és legtermékenyebb lélektudományi szempontja: a cselekvés (és viselkedés).

2. Röviden ismertetünk kell azt a *módszert* is, ahogyan a cselekvéseket a mai lélektudomány tekinti és vizsgálja, hogy így a cselekvés tanulmányozásának régi és elavult módszereit összehasonlíthassuk a jelenlegi megfelelőbb módszerekkel.

3. Problémánk szívébe hatolunk akkor, ha a *cselekvés fogalmának meghatározását* kidolgozzuk és a legfőbb *tulajdonságait* szemügyre vesszük, valamint felsoroljuk a cselekvésnek különböző „*aspektusait*“, azaz értelmezésének fő szempontjait.

4. Ezután következhetik a cselekvés *külső és belső tényezőinek* leírása, majd

5. a cselekvések *lefolyásának, tagozódásának* (fázisainak) ismertetése. Az ide tartozó megállapítások, lélektudományi ismeretek ma már oly nagy számúak, hogy ezzel a fejezettel sokat kell foglalkoznunk, éppúgy, mint az utolsóval is.

6. A cselekvés mivoltának, lefolyási-törvényszerűségeinek, stb. számbavétele után a lélekbűvárnak arra kell törekednie, hogy jó és használható áttekintést adjon a *cselekvés egyes fajairól és típusairól*. Ennek a célbavett osztályozás-

nak jelentősége a gyakorlati nevelés szempontjából is beszélni.

Kitűzött feladataink megoldásában az a gond is állandóan vezetni fog, hogy a tisztán lélektudományi megállapításokat mindig nyomon kövessék a nevelésre vonatkozó gyakorlati tételk is, úgy, ahogyan azoknak levonására alkalom kínálkozik.

I. A cselekvés lélektani jelentősége

H. Schuller Pál az elméleti és alkalmazott lélektannak központi fogalmát a cselekvésben látja; a lélektudomány elméletének az a feladata, hogy elhagyva az egyoldalú és elvont tudatlélektannak szempontját, térjen át a cselekvések értelmezésére és magyarázatára.¹⁾ Ha nem követhetjük is mindenben az idézett írónak gondolatmenetét, el kell ismerünk, hogy helyesen észlelte a mai lélektudomány fő irányát és törekvését, mely a cselekvést teszi a lélektudomány központi problémájává. Valóban: a cselekvésben futnak össze a pszichológia és a nevelés, az emberalakítás és embervezetés, az emberismerés és összehasonlító lélektudomány legfőbb számai. A mai lélekvizsgálás az ember biológiai szemléletével a legszorosabb kapcsolatban van; ma már nem űzhetünk lélektudományt biológiai alapvetés nélkül, akkor sem, ha a határt még nem is tudjuk megvonni az embernek „tisztán biológiai“ és „tisztán lélektudományi“ szemlélete között. Ha pedig ebből a nézőpontból indulunk ki, akkor világos, hogy a cselekvés áll a középpontban, és minden más lelki folyamatot a cselekvés érdekében álló, hozzá vezető szálnak kell felfognunk. Mi pl. az ismerésnek, az értelem működésének értelme és jelentősége? Az élet szempontjából tekintve, az ismerés a cselekvés eszköze, tájékoztatója, irányítója. Az értelem működése az élőlényekben nem „önmagáért“ való tüzi-játék, — hanem az életfenntartásnak és az élet tökéletesítésének eszköze, még legmagasabb kifejlődési fokán is. (Ezzel az állításunkkal nem ellenkezik a gondolkodás logikai tartalmának önálló és tárgyi érvényessége). Mi a szerepük továbbá az érzelmeknek az élő és tevékenykedő emberi személy szempontjából? E kérdésre ugyanolyan feleletet kell adnunk. Az érzelmek, indulatok, hangulatok is a legszorosabb kapcsolatban vannak cselekvéseinkkel, — ezek nélkül semmi értelmük sincsen. Ugyanúgy kell tekintenünk ösztöneinket, tendenciáinkat, törekvéseinket, impulzusainkat is: minden részjelenség, minden lelki folyamat és működés a cselekvésben, és a cselekvésekből álló viselkedésekben találja természetes célját és befejezését. A „viselkedések“ ugyanis cselek-

¹⁾ A lélektan feladata. Bp. 1940.

véseink mintájára vannak szabva; viselkedéseink nem egyebek, mint önálló egészek, „alakok“, amelyekbe összetartozó cselekvéseink szerveződtek össze és így magukon viselik a cselekvések külső és belső jegyeit. Ha a viselkedésnek fogalmát így a cselekvésekből fejlesztjük ki, elkerülhetjük a túlzó, amerikai viselkedéstanoknak (behaviorizmus) veszedelmeit, és a „külső“ viselkedésekhez hozzárendeljük a „belső“ viselkedést is, mely nélkül nem beszélhetünk igazi lélektudományról.

A cselekvésnek a központba állításával továbbá igazi értelmet és mély tartalmat nyer az a régtől vallott felfogásunk is, hogy a lélektudomány igazában az ember „életdrámájával“ foglalkozik; az életdráma mindenoldalú értelmezése a lélektudomány tárgya. „Dráma“: ez a szó voltaképpen „cselekvést“, cselekményt jelent, a legteljesebb értelemben. Egyúttal arra is rávezet bennünket a cselekvésnek a lélektudomány központjába való állítása, hogy az emberi személyt *jellemtudományi* szempontból is vizsgálhassuk. A karakterológia ugyanis a cselekvő személyiséget vizsgálja, a jellem másképpen, mint cselekvéseinkből nem is érhető el és nem is érhető meg. A jellem: cselekvés alapjainknak képlete, mintegy állandó formulája, elve, „maximája“ (*Allers*). Világos tehát, hogy a cselekvéstan nélkül nem indulhatunk meg a jellemtudomány megalkotásának. Indítékaink, érzelmeink, akarásunk, mind a cselekvéssel vannak összekötve és csak együttesen jelentenek valamit a tudomány és gyakorlat számára.

Leginkább érdekel azonban bennünket a cselekvésnek, mint lélektudományi központi fogalomnak a szerepe az emberalakításnak, vezetésnek, *nevelésnek* a birodalmában. „Az ember cselekvésre született“ — olvassuk egy kitűnő neveléslélektani munkában¹⁾. Igaz ugyan, hogy a nevelésben nem állhatunk meg a „külső“ eredményeknél, a pusztán „teljesítménynél“, a növendék magatartásának pusztán külső regisztrálásánál; sem az értelmi, sem az erkölcsi nevelés nem elégzik meg a külső teljesítmények látszataival, hanem a mélybetör, és „jellemet“, „érzületet“, „intelligenciát“ kíván nevelni, alakítani, fejleszteni. De éppen itt jön segítségére a cselekvés fontosságának szempontja és a „cselekvéslélektan“, amely karöltve jár a „személyiséglélektan“al. A cselekvést mindig a személy „egésze“ hajtja végre; és a nevelő is mindenkor a cselekvésnek belső feltételeit, rugóit veszi számításba, ha nem akar látszatnevelő és mesterember maradni. „A cselekvések természetének elfogulatlan leírásával válik lehetségessé, hogy a cselekvés társadalmi, szellemi

1) Bognár C.: Lélektan és nevelés. Bp. 1943. 81. l.

értékeinek és normáinak tiszteletét és megközelítését a nevelés és kormányzás egészen konkrét programjává tehesse“.1)

Ha a mai lélektudomány törekvéseit a maguk mélységében átértjük, akkor méltányolni fogjuk a mai vezető lélektudósok törekvéseit, akik a cselekvést állítva tudományos vizsgálódásuk középpontjába, annak elméleti megvilágítására és elvi megalapozására törekedtek. Ide tartoznak azok, akik a „dinamikai lélektan“ hívei: az amerikai *W. James*, aki a lélek törekvő és kezdeményező erejének feltüntetésével új fordulatot vitt be a mult század végének pszichológiai szemléletébe; szerinte az embert igazán jellemző viselkedés bizonyos életcélok követése és ehhez az eszközöknek megválogatása és változtatása akkor, mikor a cél elé akadályok gördülnek. *Freud* is a dinamikus lélekszemlélet megalapítói közé tartozik, mikor az ember lelki világának mozgató erőit az impulzusokban (*Trieb*) és ezek egymás közötti küzdelmeiben látja. *Mac Dougall* „hormikus“, azaz törekvéses lélekképfogást követel, vagyis azt tartja, hogy az emberi szuehelynek viselkedését kell tanulmányoznunk s nem elégedhetünk meg pusztán tudatjelenségeinek vizsgálatával; a legfontosabb kérdés pedig arra irányul, mily erők vagy tényezők irányítják viselkedéseinket; a „sztatikus“, vagyis a lelket mintegy nyugvó állapotban részeire szedő és leíró lélektudományt fel kell váltania a „dinamikus“ elképzelésnek, amely az embert cselekvéseiben ábrázolja. Ezért kell az emberi (és állati) viselkedésekben mindenekfelett az ösztönöket és a velük kapcsolatos indulatokat tanulmányozni, mert ezek vezetnek a cselekvések és viselkedések igazi megértéséhez. Az amerikai *viselkedéstan* (behaviorizmus) szintén a cselekvésekből és viselkedésekből indul ki és a lélektudomány egyedüli feladatául ezeknek törvényszerűségeit tűzi ki; van egy végletes alakja, ez mindenemű „belső“ vagyis tudati tényező nélkül, vagy ennek elhanyagolásával akarja felépíteni a cselekvések és viselkedések megértésének rendszerét s van egy helyesebb irányzata is, ez a tudatot már beleszámítja a viselkedésnek meghatározó tényezői közé, nemcsak a milieut, a helyzetet és az ingereket. *Lewin* és iskolája is a törekvéses és akarati világunkat teszik vizsgálataik tárgyává; a tudati és élményjellegű tényezőknek nagy fontossága mellett különösen kiemelkedik műveikben a cselekvéseknek belső összefüggése a környező világgal („erőmező“). *Pfänder* az emberi lélek mozgalmait egy önmagát kifejtő östörök és az ebből eredő résztörök működése eredményeinek fogja fel. Az önkifejtés (vagy önérvényesítés, aminek *Boda* értelmezi) több ágra oszlik, minők a birtoklás, elhárítás, működés, hatalom, ön-

1) Schiller: i. m. 309. l.

érték stb. alaptörekvései; ezek alkotják az emberi lélek dinamikáját, legmélyebb alaphullámain. Müller—Freienfels is hasonló felfogást mutat. Claparède „funkcionális“ lélektana is ide tartozik; a „funkcionális“ szót legcélszerűbben a „szerep“ kifejezéssel lehetne lefordítani. Claparède felfogása ugyanis azon a tételen nyugszik, hogy a lélektudomány az egyes pszichológiai jelenségeket akkor közelíti meg legjobban, ha felfedezi azt a szerepüket, melyeket az ember cselekvéseiben, viselkedéseiben és fejlődésében játszanak. Pl. a játékot vizsgálhatjuk „önmagában“ is, azaz összetevőit, szerkezetét, alakjait, stb.; de ha a játék igazi lélektani megértéséhez akarunk eljutni, akkor azt a szerepet kell meglátnunk, melyet a gyermek fejlődésében, vagy általában az emberi életben játszik, egyéb működések és cselekvések között. Azoknak a lélektudósoknak sorát, kik a cselekvés vizsgálatát vagy a középpontba helyezik, vagy legalább is fontos szempont gyanánt követik, még sokáig folytathatnók (*Janet, Häberlin, Dewey, Piaget*, stb). A kóros lelki állapotoknak (pszichiatriai és pszichopatológiai) értelmezésében és gyógyításában is nagy szerepet juttat a tudomány a cselekvés gondolatának (*Kronfeld, Jaspers*). „A világ nem azért van, hogy megismerjük, hanem azért, hogy benne kifejlesszük és neveljük magunkat: ez Kant egyik gondolata“ — mondja *Lichtenberg*.¹ A cselekvés minden oldalú megvilágítására nagy szükségünk van.

A cselekvés gondolatát karolja fel a svájci eredetű „tevékeny iskola“ (*Bovet, Ferrière*), — a német „munkaiskola“ (*Kerschensteiner*) és a „tett iskolája“ (*Lay*), — az a folyóirat, melyben e sorok napvilágot látnak; — de a cselekvés fogalmának fontosságától vannak többé-kevésbbé áthatva azok a többi irányzatok is, melyek a jelenben a tanítás és nevelés egész területén a jobb és eredményesebb munkát tűzték ki zászlójukra (az „élet iskolája“, — a „közösség iskolája“, „terviskolák“, stb.).

Hogy ezek az irányok és eszmék céljaikat elérhessék, annak alapfeltétele: a cselekvés lélektani elemzése. Ennek a szolgáltatásban íródtak az alább következő fejtegetések.

II. Módszer.

Néhány megjegyzést kell tennünk a cselekvések tudományos vizsgálati módszeréről is, főképen azok tájékoztatására, akiket a mai lélektudomány újabb fejlődése érdekel.

Epen az újabb mozgási, „akarati“ és egyéb tevékenységi

¹ Die Welt ist nicht da, um von uns erkannt zu werden, sondern uns im ihr zu bilden: das ist eine Kantische Idee.

folyamatok vizsgálata adott új szempontokat a lélektudománynak a régebbi és tökéletlenebb eljárásokkal szemben: ilyen szempont pl. az, hogy mindig az *egész személy* cselekszik, tehát egyes — elvontan tekintett — képességek, tevékenységek, vagy más részjelenségek tanulmányozása, a velük való kísérletezés, mindaddig egyoldalú marad, sőt meghamisítja az emberi lélek működésének képét, ameddig elszigetelten vesszünk vizsgálat alá. Az „elvont“ képességeket és tevékenységeket (pl. emlékezet, figyelem, választás, mint akarat tevékenység, stb.) ennél fogva fel kell cserélnünk vizsgálatainkban a „konkrétakkal“, — vagyis az egész személybe beleszöve kell őket tekintenünk. Ezt kívánja a „konkrét lélektan“ programja, s ehhez jutottak el önkéntelenül is azok a vizsgálódók, akik a cselekvést vették kísérletezés, vagy megfigyelés tárgyául.

Mint hogy minden lélektani kísérlet vagy megfigyelés valamilyen cselekvésre irányul, azért könnyen találhatunk példákat a régebbi lélektudományban arra a meg nem felelő módszerre, amely félreismerte ezt az igazságot és az egyes lelki folyamatok cselekvési jellegét nem véve figyelembe, elszigetelte őket a személy egészétől s így elvont képességekhez, vagy olyan lelki tevékenységekhez jutott, melyek csak a laboratóriumban zajlottak le, de élet nem volt bennük, sem konkrét valóság. Így alakult ki a „laboratóriumi ember“ fogalma, amely mintegy összetétele volt a mesterségesen készített, az életben soha elő nem forduló viselkedéseknek és helyzeteknek. E képzeleti és elvont lényt oly próbák elé állították, amelyeknek nem sok értelmük volt, pl. értelmetlen szótagokat kellett megtanulnia, figyelmét úgy vizsgálták, hogy egy szövegben minden *l* és *q* betűt át kellett húznia, színek között kellett választania, stb., és mindezeket a kísérleti személynek, a „laboratóriumi embernek“ olyan helyzetben kellett végeznie, amely minden egyéni érdeklődését, érzéseit, szóval egyéniségét mintegy kizárta, vagy a legkisebb fokra csökkentette. A laboratóriumi régebbi keletű ilyen kísérletek teljesen „elvontak“ törekedtek lenni; *magát a lelki folyamatot* iparkodtak elérni, minden egyéni hozzáadás nélkül; nem vették észre, hogy ilyen magatartások és cselekvések az életben nincsenek, csak a laboratóriumban fordulnak elő. A cél abban állott, hogy minden lelki folyamatot, — amely mindig cselekvés is egyúttal — a maga „tisztá“ mi voltában, „vegytisztán“ állítsanak elő és így vizsgálhassák tulajdonságait. *Ezért* vizsgálták a tanulást értelmetlen szótagokkal, és az akarást megtanult szótagok megváltoztatásának kísérleteivel, a figyelmet a *Bourdon*-próbával és így tovább.

Ennek a módszernek élettelenességét és hamisságát néhány évtized „kísérleti lélektana“ után csakhamar átlátták a lélekbúvárok. A kezdeti, elszigetelő és elvontan vizsgáló eljárással szakítani és a *valóságos embert*, a maga valóságos „életterében“ vizsgálni, az egyéni érzelmes, törekvő, féltő, érdekeket hajszoló, azaz *konkrét helyzetekben* élő cselekvő ember cselekvéstörvényeit kutatni: ez lett néhány évtizeddel ezelőtt a lélektudomány jelszava. Ehhez az új, konkrét módszerhez folyamodott pl. már *Giese* is, aki a szabadon, természetes környezetében mozgó embert vette alaul, nem pedig a laboratóriumi „homunculust.“ *Poppelreuter* és *Claparède* a képzettársítások vizsgálatát helyezték új alapokra és nem szakították el őket a valós személy életétől. A konkrét helyzetek fontosságát a „lélekelemzés“ (pszichoanalízis) irányzata a végsőkig fokozta és egyes esetekből vont merész következtetéseket általánosított. „A konkrét lélektudomány“, amely fő tárgya gyanánt az „emberi életdrámát“ vizsgálja, tudja, hogy semmilyen drámát sem lehet gépiesen, a fizika módjára megmagyarázni. Már pedig a régebbi kísérleti lélektudomány az embert kissé gépiesen fogta fel és értelmezte, a laboratórium mesterséges helyzetei között vizsgálta, s benne csupán az „inger és válaszadás“ gépezetét tekintette. Hogy a benyomásoknak, az egész világnak ránk nézve „jelentőség“, „értelme“ van, — hogy egyes ingerek ránk mélységes „élmény“ erejével hatnak, — hogy vannak „életterveink“, „életformáink“ és „világszemléletünk“: mindez nem férhet bele a laboratóriumba és az „ingerválasz“ egyszerű vázába. A pszichológusok elkezdtek az *emberről* gondolkozni; úgy, ahogyan van, — nem pedig annak elképzelt eszméjéről.

Melyik módszer lesz tehát alkalmas arra, hogy az emberi cselekvéseket, — bárminők legyenek is azok, — megfelelően vizsgálni tudja? Akár az emlékeztést, akár a figyelmet, akár a szándékos vagy akarati cselekvéseket vetjük alá kísérleteinknek és megfigyeléseinknek, el kell vetnünk az „embergép“ gondolatát, — azt a felfogást, mely szerint a lélektudomány kizárólagosan, vagy elsősorban az „ingerekre“ való „reakciókat“ fogadja el vizsgálódásának tárgyául. E túlságosan gépies modell még magán viseli azon korszaknak bélyegét, mikor a lélektudomány a fizikából merítette mintáit és segédfogalmait. Ezen korszak elmúlt; az újabb fordulatot a lelki történésnek sajátos, önmagából merített elvei jellemzik. Ezt a szempontot érvényesítette pl.: *Levin* és a berlini alaklélektani iskola, a két háború közötti időben,¹ továbbá mindazok az irányzatok, amelyek a *személyiség egészének*

¹ V. ö. T. arcsay I: A kísérleti akaratvizsgálatok fejlődése. Bp. 1938.

tekintetbevételét sürgették és sürgetik a részletfolyamatok elszigetelt vizsgálatával szemben, az *alaklélektan* és a *cselekvési lélektan* különböző irányjai. Elvetve a túlságosan gépies felfogást az emberről és annak cselekvéseiről, oly módszert kívánnak, amely az embert a saját valódi életkörülményei közül nem szakítja ki, nem teszi laboratóriumi lényvé, hanem vagy az *élethez közelálló*, vagy vele azonos helyzetekbe helyezi a kísérleti személyt. Az ergográfok, az értelmetlen szótagok, az elképzelt helyzetek stb. hidegen hagyják a kísérleti személyeket, érdeklődésüket nem keltik fel, és legfeljebb gondolati munkájukat veszik igénybe. Pedig, hogy a puszta gondolat mily távol áll a cselekvéstől (az „elmélet” a „gyakorlattól”), azt mi sem mutatja jobban, mint azok a vizsgálatok, amelyeket a lélekbúvárok a bűnözők erkölcsi *felfogásán* és magatartásán végeztek. Tudjuk, hogy a kettő között hatalmas úr tátong. Épen ezért az újabb lélektudományi törekvések általánosítások helyett az *egyes konkrét esetekből* indultak ki és azt kérdezték, miképen viselkedik egy kísérleti személy, pl. egy gyermek meghatározott helyzetben, mondjuk: ha megbüntetjük, vagy jutalmazzuk? Vizsgálni kell a gyermek külső-belső viselkedését, cselekvéseit és ezeknek *tipusait*, *lezajlásuknak fázisait*, *szakaszait*, *törvényszerűségeit* kell megállapítani: ez a lelki valóságnak megfelelő módszer. Sokszor *egyetlen* eset is elégséges, hogy a lelki folyamathoz, a viselkedésnek tipikus mozzanatait megállapíthassuk; a statisztikai módszer tehát nem elengedhetetlen követelmény. Figyelembe kell venni továbbá a gyermek viselkedésének *feltételeit*, a lelki folyamat *szerepét* (funkcióját) az ő pillanatnyi helyzetében vagy életében. Így jutunk el pl. a játéknak, vagy a hazugságnak igazi felfogásához és megértéséhez. A lelki élet és cselekvés mindvégig „*intencionális*” természetű, vagyis bizonyos irányjai, céljai vannak, — benne minden felmerülő mozzanatnak különös jelentősége és „értelme” van, az egész személynek és életdrámájának szempontjából. Ha pedig az *összefüggéseket* keressük a cselekvések láncolataiban, akkor is túl kell jutnunk a gépies és felületes szemlélet kéregismeretein: pl. a társítás, vagy a gyakorlás *igazi okait* és feltételeit nem az ismétlődés gyakoriságában fogjuk keresni, hanem mélyebb feltételekben; pl. a gyakorlás vagy társítás eredményességének valódi oka az, hogy a dolog bennünket mélyen érdekel, előttünk fontos, vagy értékes; a félbeszakított cselekvéseket azért kívánjuk nagyobb gonddal folytatni, mint a befejezetteket, mert még megmaradt bennünk a befejezetlenségnek, sajátos lelki feszültsége, melyet mindenképp le akarunk vezetni; a felejtés törvényei sem követnek valamilyen gépies utat, hanem szintén az életérdekeink uralmát fejezik ki.

»Sok mindent meg lehet bocsájtani annak, aki gyenge arc- vagy számemlékezésre hivatkozik, mondja Müllér-Firkeisenfels.¹ Pedig a rossz emlékezet nem ad alapot a bocsánatra, sokszor nem is érdemi meg, hogy mentegessük, mert legtöbbször közömbösségből, érdektelenségből, nemtödődomségből származik. Múltán vesszük rossz néven, ha nem ismernek meg azokat, akiknek bemutatkoztunk; nem is találunk erre mentséget a »rossz emlékezetben«, hanem közömbösséget és udvariatlanságot látunk benne.« A közölt idézetben foglaltakat kiegészíthetjük azzal, hogy nem felejtjük el azt a találkát, mely reánk nézve fontos, vagy nem felejtjük zsebünkben azt a levelet, amely döntő életpályánkra, vagy sorsunk alakulására.

Íme az emlékezésnek egy biológiai, funkcionális, konkrét szemléleten alapuló törvényszerűsége, amely a felejtésnek valódi lelki okára mutat rá és nem elégszik meg a lelki nyomok szabályszerű elhalványulásának elvont törvényével (mely egyébként általában szintén érvényes, más lelki tapasztalatok körében).

Ezzel a módszerrel vizsgálva a lelki élet minden folyamatát, cselekvéseinket és viselkedéseinket, közelebb juthatunk a valósághoz, a cselekvések megértéséhez, mint a régebbi lélektudomány. Az emberi cselekvésnek ezt a „dinamikai“ szemléletét újabban sikerrel alkalmazta *Gottschuldt*, aki a gyermekek feladatmegoldásaiból, munkamódjukból, cselekvéseiknek jellegzetességeiből döntő következtetéseket tudott levonni értelmességükre, esetleges fogyatkozásaikra és egyéb lelki mozzanataikra; ha ugyanis az embert valós életműködései közepette tudjuk vizsgálni, akkor mintegy „te-tenérjük“ valódi „énjét“, személyiségének magvát, személyi működésének belső törvényszerűségeit, egész jellemét. Tagadhatatlan, hogy a régebbi ú. n. tesztek (lélektani próbák) szintén fontos útbaigazításokkal szolgáltak annak, aki a vizsgált személy szellemi életkorát, képességeinek meglétét, hiányait, vagy fokozatait akarta megállapítani. Ezekben azonban túlvezet és újabb értékes eredményeket nyújt a cselekvéseknek s az egész lelki életnek „kauzális-dinamikai“ vizsgálata.¹

Várkonyi Hildebrand.

(Folytatjuk.)

¹ Menschenkenntnis und Menschenbehandlung. Berlin, 1940. 274. l.

¹ Demény D.: A teszt módszer személyiségvizsgáló szerepe. Kolozsvár, 1942.